

PALATUL CUZA – VODĂ DIN IAȘI PROPRIETARII ȘI RESTAURĂRILE SALE ÎN PERIOADA 1827-1959

Sunt orașe în lume strâns legate de soarta unui neam. Ele sunt cetăți sfinte care însumează toate aducerile aminte și toate speranțele de viitor ale unui popor. Unul din aceste orașe sunt Iașii, cu mănăstirile, bisericile, străzile, casele și statuile sale.

În plin centrul Iașilor, pe una din vechile străzi ale orașului, Ulița Sârbească, azi Strada Alexandru Lăpușneanu, se înalță o casă numită în mod obișnuit "Palatul Cuza" care constituie unul din monumentele sale arhitectonice¹.

Casa a fost construită în stil neoclasic în primii arii ai secolului al XIX-lea și apare în planul orașului, a inginerului Bayardi, dar, din păcate, nu se cunoaște arhitectul și nici primul proprietar. Aceștia se cunosc începând cu anul 1827: logofătul Costache Catargiu, hatmanul Constantinică Paladi și spătarul Mihalache Cantacuzino - Pașcanu. Din 1859 până în 1862 casa va servi de reședință domnească lui Alexandru Ioan Cuza, fiind închiriată de Ocârmuirea Moldovei în acest scop, până când aceasta se va muta la București, Principatele având o singura capitală și un singur guvern. După această dată proprietară devine Caterina Ghica, iar moștenitorii acesteia o vând Societății de Credit din Iași la 1 mai 1886.

În perioada 1886-1937 Creditul Urban, care își avea sediul aici, va închiria casa la diferite instituții, și chiar unor persoane particulare.

În perioada primului război mondial, atâta timp cât Bucureștii au fost ocupați și capitala s-a mutat la Iași, casa din strada Lăpușneanu a devenit sediu al cartierului regal și locuință regală de la 26 decembrie 1916 - 23 aprilie 1919².

Iată de ce, pe drept cuvânt, casa a binemeritat a fi Muzeu al Unirii.

Primul care va propune, înființarea la Iași a unui Muzeu al Unirii a fost Nicolae Iorga³. Istoricul Ion Nistor, printr-o scrisoare din decembrie 1918, îi scria marelui istoric: „în chestiunea Muzeului Unirii, am vorbit cu mai mulți miniștri care par să intereseze de această chestiune. Voi urmări chestia aceasta care mă pasionează”.

Arhitectul Gh. Baș, la 22 decembrie 1918, îi scrie și el lui Iorga: „Preastimate Domnule Iorga, am vorbit cu toate persoanele care era vorba să facă parte din comitetul de inițiativă a Muzeului ieșean, și s-a fixat ziua de joi, ora 5 p.m., la Domnul Zotta, la Arhive, prima noastră întâlnire. Vă rog faceți mult să luați parte”⁴. Această dorință a lui Nicolae Iorga se va realiza abia în anul 1959, cu prilejul sărbătoririi a 100 de ani de la Unirea Principatelor.

Revenind la proprietarii casei, din 12 martie 1937 aceasta, prin Legea nr. 56/1937⁵ este luată de stat pentru o datorie a Creditului Funciar Urban de 50 milioane lei.

În baza jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 479 din 9 martie 1938, imobilul, compus din 3 corpuri de clădire pe un teren în suprafață de 2476 mp

¹ Cf. Dan Berindei, *Palatul Cuza Vodă din Iași și proprietarii săi din secolul al XIX-lea*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, nr. 1/1971, p. 49, din care am preluat și alte informații privind casa până la 1886.

² Din hotărârea tribunalului Iași, s. II, din 5 iulie 1920 (Arhivelor Naționale Iași privind Creditul Funciar Urban).

³ *Scrisori către Nicolae Iorga*, vol. V (1916-1918), ediție îngrijită de Petre Țurlea, București, 1996, p. 276.

⁴ *Ibidem*, în nota autorului la scrisoarea de mai sus.

⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 2/1937.

trecea în seama Ministerului Cultelor și Artelor (ministru ad-interim Victor Iamandi) care îl va ceda spre folosință Comisiei Monumentelor Istorice și Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor⁶.

Comisia care urma să participe la predarea-primirea imobilului era formată din: Victor Brătulescu și Horia Teodoru din partea Comisiei Monumentelor Istorice și arhitect Gh. Ionescu de la Serviciul Tehnic al Ministerului Cultelor și Artelor.

Liga Culturală va prelua imobilul pentru o perioadă de 10 ani "spre al întrebuința pentru Muzeul Național, Bibliotecă, Librărie, și orice altă întrebuințare de propagandă culturală". Ea va organiza în catul de jos o librărie și o tipografie, iar Comisia Monumentelor Istorice, un muzeu în rândul de sus, numit Muzeul „Cuza-Vodă”.

Tot în anul 1938 a existat și un ordin circular numărul 163 din 30 martie, prin care se solicita ca în Casa "Cuza-Vodă" să se facă un *Muzeu al Războiului*, în care să. se expună documente, fotografii, scrisori și hărți. Ordinul este semnat de subsecretarul de stat al Ministerului Apărării Naționale, gen. P. Teodorescu și de șeful de Cabinet, colonel Mardari⁷. De reținut și faptul că în aripa stângă a casei își avea sediul și Straja Țării.

La 31 decembrie 1940 Rudolf Șuțu, în calitate de director al Muzeului Cuza-Vodă, aduce la cunoștință președintelui Comisiei Monumentelor Istorice din București, că întreg imobilul a fost ocupat de Corpul de Legionari, secția Iași⁸.

Liga Culturală, împreună cu Muzeul Cuza-Vodă, își va desfășura activitatea în această casă până în anul 1943.

În iulie 1943, primarul municipiului Iași, solicită președintelui Comisiei Monumentelor Istorice, prof. Alexandru Lepădatu, organizarea unui Muzeu al Municipiului în Palatul Cuza-Vodă, proprietatea Comisiei - Monumentelor - Istorice, iar în septembrie același an, primarul ruga ca Palatul să fie trecut în patrimoniul municipiului Iași, și pentru că, prin decret-lege se autoriza Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor să doneze Primăriei Casa Cuza-Vodă (decretul - lege a fost - semnat de mareșalul Ion Antonescu). Primarul arată că a primit de la Președinția Consiliului de Miniștri 2 milioane lei și propunea ca director pe directorul Arhivelor Statului din Iași, Gheorghe Ungureanu⁹

Tot în 1945, în septembrie, Victor Brătulescu cerea spații în muzeu pentru ca aici să se organizeze un muzeu etnografic¹⁰.

Primăria va prelua imobilul în baza unui contract de închiriere din 10 noiembrie 1943¹¹.

Urmează anii grei ai războiului, când și această casă a avut mult de suferit Dar după război, printr-un decret regal din 11 noiembrie 1946 (semnat de Mihai I) în baza Legii pentru. conservarea și restaurarea monumentelor istorice din 29 iulie 1919, Casa Cuza-Vodă, împreună cu dependințele ei și curtea înconjurătoare se clasează monument istoric¹², iar prin Decretul Consiliului de Miniștri din 1955, Palatul își capătă destinația sa firească, aceea de Muzeu al Unirii.

⁶ Arhiva Comisiei Monumentelor Istorice, dosar 2048, p. 2.

⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁸ Comisia Monumentelor Istorice, București, dosar 2048, p. 158.

⁹ *Ibidem*, p. 40 și următoarele.

¹⁰ *Ibidem*, filele 48-50.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, filele 62-63.

Am făcut o prezentare a proprietarilor casei, a instituțiilor care au ființat în ea, pentru a putea arăta întreaga istorie a ei.

De ce Iorga, pe bună dreptate o numea templu, de ce astăzi, când din nou se află în restaurare, fiecare piatră, ușă sau fereastră are o istorie a ei ?

De ce, acei ce astăzi se ocupă de această restaurare, trebuie să se plece cu sfințenie, să trateze zidurile ca pe niște lucruri ce poartă în ele amintiri ?

Privite sub acest aspect, dar și ca opere de artă, monumentele istorice, în general, reprezintă nu numai documente valoroase privind trecutul ci și podoaba cea mai de preț cu care omul, de-a lungul veacurilor, a înfrumusețat pământul.

Mărturie stă și casa din strada Lăpușneanu care, cu toate modificările suferite, este și astăzi, o amintire vie a vremurilor trecute.

În ceea ce privește reparațiile și chiar unele modificări, au fost făcute încă din timpul lui Mihalache Cantacuzino, aceasta reieșind din compararea planului Bayardi cu cel al lui Raschek și Paytavin¹³.

În timpul cât a fost în proprietatea Caterinei Ghica, prin 1872, casa va suferi o altă renovare, de data aceasta se aduc modificări la „ciudatul său stil austriac, care a bântuit pe la 1870 prin Moldova și care se întemeia pe motive pseudo - gotice și pe îmbogățiri ornamentale”¹⁴.

După ce casa trece în proprietatea Creditului Urban, se fac schimbări importante, mai ales la parter, dar schimbări se fac și în ceea ce privește spațiul din jur.

În aprilie 1903, se înregistrează o primă cerere de către primarul Iașului, prin care se solicită autorizație pentru a amenaja „poarta ce se va deschide de către strada Lăpușneanu, alături de actualul stâlp al felinarului electric, amenajându-se scările necesare din piatră”¹⁵.

O altă modificare a survenit în decembrie 1904 - firma Bourne & Co. comercianți de mașini de cusut cu domiciliul comercial în imobilul Palatului Creditului Urban, cerea Serviciului Tehnic al Primăriei Iași și va obține autorizație pentru mărirea vitrinelor. Prin aceasta, stilul ferestrelor dinspre strada Lăpușneanu este schimbat, înlocuind bolțile cu „traverse din fier T, bine prinse și ancorate în zidărie”¹⁶. Ușile se vor deschide înlăuntru, atât fereastra cât și ușa vor avea ruletă de fier. Tocurile ușii și ferestrei vor fi de lemn, lucrate conform planului și vopsite. Va repara și reface tencuielile fațadei, văpsind-o cu lapte de var în culoare sau oloi”¹⁷. Acestea ar fi primele informații care arată transformările arhitecturii geamurilor de la parter, care erau în stil neoclasic după planurile originale datate 1842.

În iulie 1920, un incendiu care a izbucnit la cinematograful Mircea, proprietate al corpului IV de armată va afecta și Casa Cuza-Vodă. După incendiu, comisarul - șef de la Circa III Poliție și Subcomisarul de Sector sesizau următoarele: Direcția Consiliului Funciar Urban, fără autorizație a început a restaura Palatul său din strada Lăpușneanu în părțile atinse de incendiu, înlocuind tabla de pe acoperiș, vopsind în culoare trei încăperi și schimbând cercevelele¹⁸.

¹³ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 51.

¹⁴ *Idem.*

¹⁵ A. N. Iași, fondul Primăria Municipiului Iași, dosarul 337.

¹⁶ *Idem.*

¹⁷ *Idem.*

¹⁸ *Idem.*

Alte modificări aduse casei rezultă din autorizația primăriei nr. 12480/2.04.1931 prin care Societatea Creditul Funciar Urban este autorizată a face următoarele lucrări:

- va reconstrui fațada conform planului anexat pe noua linie de aliniere care s-a fixat la fața locului de serviciul Plan;
- va construi în interior pereți despărțitori de cărămidă presată pe fundație de beton;
- va reface tencuielile interioare cu mortar de var cu nisip aspru¹⁹.

Începând cu anul 1937, imobilul intră în atenția Ministerului Cultelor și Artelor. Președinte al Comisiei Monumentelor Istorice era Nicolae Iorga și se cunosc eforturile depuse de acesta pentru păstrarea și punerea în valoare a monumentelor istorice.

În august 1937 se va înregistra prima cerere adresată Primăriei Municipiului Iași, prin care se solicita dărâmarea atenanselor din jurul Palatului.

În aprilie 1938, după ce Primarul Municipiului Iași i se aduce la cunoștință că imobilul Creditului Urban a fost declarat *monument istoric*, urmând a fi transformat în Muzeu Național, se solicită întocmirea unor devize pentru împrejmuirea curții. Odată cu dărâmarea atenanselor s-a dărâmat și fosta pivniță domnească, fapt sesizat de Victor Brătulescu într-un referat adresat lui Nicolae Iorga și în care solicita ca cei vinovați să fie trimiși în judecată conform Legii de restaurare și conservare²⁰.

Pentru înființarea muzeului, Comisia Monumentelor Istorice, prin persoana lui Victor Brătulescu, hotărăște amenajarea sălilor de la etaj prin executarea următoarelor lucrări:

- reparații vestibul, scară și holul central;
- reparații camera mică din stânga, salonul rotund din stânga, salonul colț din stânga, salonul central din față;
- executarea plafonului în ulei în loc de culoare de apă;
- scafa, reparat crăpăturile, redat culoarea și bronzul;
- pereții, reparat crăpăturile, spălat și revopsit în ulei de două ori;
- salonul din colț - dreapta, salonul lateral - dreapta, camera mică din dreapta²¹.

În timpul războiului, prin adresele trimise de Rudolf Șuțu lui Victor Brătulescu, acesta îi prezintă deteriorările survenite din cauza schijelor căzute²². Există și un deviz care prezintă lucrările la plafoane și pereți, astupate cu mortar de var și cu adaos de ciment, restul răsăluit, șlefuit, apoi vărut în culoare humă - alb (plafon), iar pereții în culoare deschisă, reparat balustrada de la scările principale, cu mozaic și cărămidă presată.

După terminarea războiului, edilii locali, întocmesc planurile de sistematizare a orașului. În acesta era cuprins și demolarea casei care a servit de reședință lui Alexandru Ioan Cuza. Împotriva acestei decizii sa ridicat Gh. Ungureanu, directorul Arhivelor Statului Iași și prof. univ. Dan Bădărău din partea Institutului de Istorie, Filosofie și Filologie. Primăria orașului estimând cheltuielile de restaurare, prefera demolarea imobilului și anunța Comisia

¹⁹ Idem.

²⁰ Comisia Monumentelor Istorice, dosar 1229/1938.

²¹ Comisia Monumentelor Istorice, dosar 2048, p. 19-20.

²² *Ibidem*, p. 199-200.

Monumentelor Istorice că „refacerea acestui palat ar costa miliarde”²³. Această decizie de demolare, implica nemijlocit și mutarea muzeului Cuza-Vodă.

Oficiul local de turism - prin Dan Bădărău, intrând în legătură cu Comisiunea Monumentelor Istorice, preciza „suntem în situația de a ne exprima regretul de a nu putea stabili o legătură normală cu dumneavoastră. Scopul Oficiului nostru fiind de a face Iașul accesibil vizitatorilor și de a menține valoarea turistică, este de la sine înțeles că suntem gata de a ne da tot concursul pentru conservarea locurilor istorice și că am fi prea fericiți să colaborăm în acest sens cu Comisia Monumentelor Istorice. Palatul Cuza din Iași, strada Lăpușneanu, fiind într-o stare de ruină, ce se accentuează din zi în zi, v-am alertat cu adresa noastră din februarie 1948, la care n-am primit nici un răspuns. Credem că în această situație este nimerit ca fiecare să procedeze după cum va fi bine, fără să aștepte avizul Monumentelor Istorice, care riscă să nu mai fie niciodată”²⁴.

Totuși Comisia Monumentelor Istorice se va adresa Comisiunii Superioare a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și dezvoltare (de pe lângă Ministerul de Interne), care pe baza proiectelor ing. T. Rădulescu și J. Bedeus, autorii planului de urbanism al Iașului - hotărăște păstrarea casei Cuza-Vodă. Mai mult, organismul central exprima „mulțumirile sale Comisiei Monumentelor Istorice pentru această sesizare (...). Cunoscând că în general, și în cazuri bine cunoscute Comisiunea Superioară a planurilor de sistematizare în exprimarea chestiunilor de urbanism ce i se prezintă, la rândul ei are toată atențiunea pentru conservarea monumentelor istorice”. În urma acestei intervenții, planul de sistematizare a fost refăcut în întregime, astfel fiind salvate monumente ca Palatul Cuza-Vodă²⁵. Din acest moment încep demersurile pentru restaurarea monumentului din strada Lăpușneanu.

A restaura un monument înseamnă ai reda starea sa inițială și al face propriu pentru destinația ce trebuia să i se dea.

Proiectul de restaurare nr. 772/1954 cuprinde:

- istoricul casei întocmit de Dan Berindei;
- memoriul pentru lucrările de restaurare și reparații semnat de:
 - * director ISPROR - arh. G. Gusti;
 - * arhitect-șef - I. Silvan;
 - * arhitect-șef pentru monumente istorice - arh. Ștefan Balș;
 - * arhitect-șef proiect - I. Bodnărescu²⁶.

Și în acest memoriu sunt cuprinse principalele modificări ale casei în mod cronologic:

1. În perioada cât a locuit Alexandru Ioan Cuza, a fost amenajat spațiul pentru un corp de gardă la stradă, mărturie fiind o fotografie ce se găsește la Academia Română datată 1860.

2. În 1872, ferestrele de la parter, care erau în stil neoclasic, după un plan din 1842, au fost modificate.

3. În 1875, este construită o nouă aripă a palatului.

4. În 1904, la parter, fațada dinspre strada Lăpușneanu, sunt modificate ferestrele.

5. În 1910, sunt coborâte pardoselile la nivelul trotuarului.

²³ Ioan Opreș, *Comisia Monumentelor Istorice*, București, 1994, p. 25.

²⁴ *Ibidem*, p. 26.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Comisia Monumentelor Istorice, dosar 5772, p. 195.

6. În 1931, Creditul Urban reface fațada de pe linia de aliniere.

7. În 1954, când la parter se afla librăria „Cartea Rusă”, sobele de la etaj vor fi dărâmate, reconstruite la parter și refăcut acoperișul.

În memoriu se propunea:

- restaurarea casei după forma pe care o avea în 1860;
- în sălile dinspre curte, pardoseala coborâtă la nivelul terenului, iar în altele ridicată, întrucât nivelul pardoselei nu era același peste tot;
- intrarea principală să fie pe axul balconului;
- refacerea ferestrelor de la parter în stilul neoclasic;
- dărâmarea corpului anexă și refăcută latura dinspre nord-est după planul din 1842 edificatoare fiind și fundațiile.

În memoriul justificativ se prevedea și:

- refacerea învelitorii, refacerea planșeelor la etaj, a podului și șarpantei, cât și completările la zidărie;
- refacerea scării de la intrarea principală;
- în încăperile 1 și 2 de la parter, să se facă dușumele brute din lemn de brad;
- planșeele de la parter să fie refăcute;
- în sălile VIII și XII să se refacă sobele;
- ușile și ferestrele să fie reparate.

Din studiul devizelor de lucrări prevăzute în proiect, reiese că acum s-au demontat dușumelele din scândură și s-au înlocuit cu parchet, au fost demontate planșeele din lemn și turnate altele din beton și tot acum au fost demolate sobele din teracotă. Devizele au fost întocmite de Similovici Leon și aprobate de arh. Costinescu, în valoare de 1.377.000 lei și prevedeau:

- zidăria cu cărămidă presată și din piatră brută, în elevație de mortar și piatră de carieră;
- la planșee s-au pus boiandrugi din lemn de brad și grinzi ecarisate tot din lemn de brad;
- șarpanta și-a modificat deschiderea de la 8 la 14 m, iar acoperișul sa făcut cu tablă galvanizată;
- ferestrele s-au făcut din lemn de stejar;
- ușile la camere, făcute din tăblii din lemn de molift pe toc;
- pereții tencuiți prin drișcuire cu mortar din var gras și adaos ciment;
- tavanele realizate pe șipci și trestie, apoi tencuite cu mortar din var și adaos ipsos;
- s-au realizat scafe din ipsos.

Studiind în continuare dosarele cu documentația privind restaurarea monumentului pentru anul 1953, am constatat că dărâmarea aripii din nord-est și a etajului s-a făcut fără avizul Comisiei Monumentelor Istorice.

Planșeul de la hol-etaj s-a consolidat prin executarea unei grinzi din beton-armat de care s-a ancorat grinzile de lemn, înlocuite și acestea în procent de 50 %.

Din planșe rezultă că la exterior s-au păstrat ornamentațiile, dar pentru aripa dărâmată nu există nici un releveu sau schiță pentru o eventuală reconstrucție. În urma verificărilor făcute de controlul de stat pentru arhitectură și construcții, în persoană arh. Gh. Niculescu și a arh. pentru zona Iași - Emil Costescu, rezultă că în opoziție cu formele vechi arhitecturale, lucrările de restaurare în interior au aspect modern prin executarea de sobe drepte, obișnuite, scafe luminoase pe pereți cu profilatură simplă, aplice de ghips pe tavane. Nu s-a făcut nici un studiu pe baza ornamentației de stuc a

pereților și tavanelor din sala mare și hol, care puteau servi de model în stabilirea arhitecturii originale, a armonizării aspectului între diferite încăperi sau a acestora cu arhitectura exterioară. Lucrările executate erau neconforme cu ceea ce însemna restaurarea unui monument istoric și, de aceea, Comisia propunea să fie suportate de beneficiar cheltuielile făcute întrucât a început șantierul fără avizele Comisiei Monumentelor Istorice²⁷.

Pentru anul 1954, din studiul planșelor și al devizelor de lucrări reies următoarele:

- cu toate că se dorea revenirea la stilul original al ferestrelor de la parter, stilul neoclasic, aceasta nu s-a realizat;
- s-au refăcut pereții de pe latură de nord-est după fundația existentă;
- scara exterioară a fost înlocuită cu o scară centrală pe trei rame;
- s-a dărâmat apartamentul intendentului;
- chiar dacă există schița ușii cu marchiză datată 1913, aceasta a fost înlocuită cu un zid, iar în locul ferestrei rotunde de deasupra ei s-a prevăzut una dreaptă, identică cu celelalte.

Într-o anexă a referatului tehnic, nr. 5572/1954 se prevedea ridicarea dușumelelor la nivel unic, decorarea plafoanelor, a pereților dintre coloanele de pe scări, detaliul pentru decorarea plafonului din sala II și VI precum și restaurarea stemei de pe fronton, proiectată de arhitecții G. Gusti, Ștefan Balș și M. Dumitrescu la 3.06.1955. Această stemă cuprindea elemente din stema Principatelor Unite.

Monumentul din strada Lăpușneanu a mai fost restaurat după 1977, iar din luna mai 1997, se află într-o nouă restaurare.

Le Palais „Cuza-Vodă” de Iași Les propriétaires et les restaurations entre 1860 et 1959

Résumé

L'auteur présente pour la première fois les restaurations du palais „Cuza-Vodă”, considérée dans sa totalité pour la période 1860-1959.

L'immeuble, situé 14, rue Alexandru Lăpușneanu, déclaré monument historique, a eu plusieurs propriétaires et dans les années 1859-1862 a été la résidence du Prince Al.I. Cuza. Depuis 1916 jusqu'en 1919 pendant la guerre, le gouvernement de la Roumanie a eu son siège, et la famille royale y a habité. Depuis 1959 le palais est devenu *Le Musée de l'Union*.

Dès le début du XIX-e siècle date l'édification, jusqu'en 1955 le palais a été restauré plusieurs fois. Malheureusement, le style, l'architecture ont été souvent modifiés. A présent, on restaure le palais tout en le consolidant et on essaie de revenir à la forme originale selon les plans conservés dans les Archives de la Commission des Monuments Historiques.

²⁷ *Ibidem*, dosar 5767/1953.